

УДК 336.025.12:330.341.1 (477)

Н. Б. Демчишак,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

N. Demchyshak,

candidate of economic sciences, associate professor, associate professor of department of finance,
monetary circulation and credit, Ivan Franko National University of L'viv

FORMING OF THE SYSTEM OF THE FINANCIAL REGULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY IN THE CONTEXT OF STRENGTHENING OF NATIONAL ECONOMY COMPETITIVENESS

У статті обґрунтовано тлумачення фінансового регулювання інноваційної діяльності. Розглянуто національну інноваційну систему як об'єкт регулюючого впливу. Запропоновано концептуальну схему системи фінансового регулювання інноваційної діяльності. Визначено цілі функціонування системи, функції та складові регулювання, роль формалізованих інститутів, зокрема нормативно-правової бази та органів державної влади і управління. Обґрунтовано принципи фінансового регулювання інноваційної діяльності в Україні. Розкрито роль системи фінансового регулювання в зміцненні конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Розглянуто чинники конкурентоспроможності національної економіки в сучасних умовах. Доведено, що ефективне функціонування національної інноваційної системи як результат фінансового регулювання інноваційних процесів — це основа зміцнення конкурентоспроможності економіки та забезпечення реалізації конкурентних переваг країни і посилення її позицій у глобалізованому світі.

In the article interpretation of the financial regulation of innovative activity is reasonable. The national innovative system as object of regulative influence is considered. The conceptual chart of the system of the financial regulation of innovative activity is offered. The whole functioning of the system, function and regulation components, role of the formalized institutes, in particular normatively-legal base and public and management authorities are determined. Principles of the financial regulation of innovative activity in Ukraine are reasonable. The role of the system of the financial regulation in strengthening of home economy competitiveness is exposed. The factors of competitiveness of national economy in modern terms are considered. It is well-proven that effective functioning of the national innovative system, as a result of the financial regulation of innovative processes is basis of economy competitiveness strengthening and providing of country competitive edges realization and strengthening of its positions in globalized world.

Ключові слова: система фінансового регулювання, інноваційна діяльність, фінансове регулювання інноваційної діяльності, національна економіка, конкурентоспроможність.

Key words: system of the financial regulation, innovative activity, financial regulation of innovative activity, national economy, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Соціально-економічні та політичні виклики на сучасному етапі розвитку України

вимагають внесення суттєвих коректив у механізми державного регулювання національного господарства. При цьому зростає не-

Рис. 1. Концептуальна схема системи фінансового регулювання інноваційної діяльності та основні цілі її функціонування

Джерело: розроблено автором.

обхідність формування системи фінансового регулювання з огляду на потенціал його впливу на інноваційні процеси, за відсутності належної динаміки яких перспективи країни у глобалізованому світовому просторі суттєво знижуються, що повинна здійснюватись у контексті стратегії зміцнення конкурентоспроможності економіки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми фінансового регулювання інновацій, зокрема з урахуванням різних аспектів формування конкурентоспроможної економіки, досліджували: В. Андущенко, З. Варналій, О. Воронкова, О. Данілов, В. Дем'янишин, І. Должанський, Я. Жаліло, Р. Желізняк, Ю. Іванов, А. Крисоватий, І. Луніна, І. Лютий, В. Опарін, Г. Партин, М. Романюк, А. Соколовська, Л. Тарангул та ін.

Незважаючи на ґрунтовність наукових праць у сучасній економічній літературі, сучасний стан національного господарства потребує пошуку нових конструктивних стратегічних рішень на основі обґрунтування значення фінансового регулювання у стимулюванні інноваційної активності та зростання рівня конкурентоспроможності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — розкрити роль системи фінансового регулювання інноваційної діяльності в зміцненні конкурентоспроможності економіки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасні концептуальні підходи до тлумачення фінансового регулювання в частині спрямування його потенціалу на розвиток інновацій в державі характеризуються нечіткістю й неоднозначністю. Тому фінансове регулювання інноваційної діяльності пропонуємо розглядати як узгоджений комплексний вплив держави на функціонування національної інноваційної системи, обумовлений інноваційним потенціалом та рівнем інноваційної безпеки в країні, спрямований на зміцнення конкурентоспроможності та утвердження інноваційної моделі сталого соціально-економічного розвитку.

Зауважимо, що у дещо ширшому контексті об'єктом регулюючого впливу можна вважати інноваційну діяльність, що здійснюється в межах національної інноваційної системи, або ж у цілому національну інноваційну систему. Це пов'язано із постулатами теорії управління, яка базується на виокремленні керуючої та керуваної систем, а також дослідженням фінансового регулювання з позицій державного регу-

лювання, кінцевою метою якого є забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Відтак, можна вважати, що система фінансового регулювання є керуючою по відношенню до національної інноваційної системи, що є керованою.

Саме на основі зазначеного доцільно розглядати безпосередньо інструменти фінансового регулювання інноваційної діяльності як системи, ключовими складовими якої є бюджетне та податкове регулювання. Зауважимо також, що за своєю економічною сутністю бюджетні інструменти є прямою формою підтримки (стимулювання), а податкові — непрямою, так як механізм їхнього надання пов'язаний не із безпосереднім фінансуванням, а має опосередкований характер (надання пільг тощо). Зпоміж бюджетних інструментів, які можуть використовуватись власне у процесі фінансування та стимулювання інноваційної діяльності доцільно виділити наступні: бюджетні інвестиції; бюджетні кредити; державні гарантії; державні субсидії. Відтак, іншою не менш важливою та дієвою складовою системи фінансового регулювання інноваційної діяльності є податкове регулювання, ключовим інструментом реалізації якого є податкові пільги.

Вважаємо за доцільне запропонувати концептуальну схему системи фінансового регулювання інноваційної діяльності (рис. 1).

Концептуальна схема системи фінансового регулювання інноваційної діяльності передбачає її побудову на основі функцій та певних принципів регулювання, включення у неї формалізованих інститутів, а також складових та інструментів, які безпосередньо здійснюють регулюючий вплив на функціонування національної інноваційної системи, з урахуванням представлених на рисунку 1 взаємозв'язків.

Так, на наш погляд, фінансове регулювання інноваційної діяльності в Україні має здійснюватись на основі таких принципів:

— наукової обґрунтованості — передбачає врахування об'єктивних економічних законів, соціально-економічних та політичних особливостей;

— національного самовираження — у процесі фінансового регулювання повинні враховуватись особливості функціонування національної інноваційної системи в державі, інноваційна культура, особливості інноваційного мислення;

— нормативно-правової врегульованості, який полягає у регламентації застосування інструментів фінансового регулювання, чіткості процедур їх застосування, що потребує

сформованості законодавчої бази та її перманентного удосконалення з урахуванням вимог часу;

— комплексності — фінансове регулювання має реалізовуватись шляхом комплексного застосування інструментів бюджетного та податкового регулювання з метою досягнення максимальної ефективності впливу на інноваційні процеси;

— стратегічної орієнтації — діяльність держави з фінансового регулювання інноваційної активності повинна здійснюватись у відповідності до національної стратегії соціально-економічного розвитку країни з урахуванням аспектів забезпечення сталості останнього на основі інноваційної моделі;

— інституційного характеру регулювання — важливо, щоб останнє відбувалося з урахуванням ключової ролі інститутів, зокрема органів державної влади і управління у процесі регулювання;

— пріоритетності — у процесі фінансового регулювання мають бути чіткі акценти на ті чи інші аспекти інноваційної діяльності, у відповідності до потреб суспільства та поточних вимог ділового життя в країні;

— узгодженості й гнучкості — інструменти регулювання можуть бути ефективними лише за умов кореляції їх застосування із економічними процесами в державі, наявності гнучкого механізму їхньої дії;

— результативності — перспективи застосування інструментів фінансового регулювання повинні співставлятись із очікуваними результатами із відповідними висновками щодо їх використання;

— доцільності — потенціал фінансового регулювання повинен задіюватись лише у випадку необхідності у цьому з метою, зокрема, обмеження негативного впливу на конкурентні засади розвитку економіки;

— захисту національних інтересів — передбачає врахування аспектів інноваційної безпеки держави у глобалізованому економічному просторі під час вибору тих чи інших фінансових інструментів.

Функції відповідають функціям бюджетного та податкового регулювання як складових системи фінансового регулювання. У свою чергу формалізовані інститути — це законодавство (чинна нормативно-правова база з питань інноваційної діяльності та її регулювання) й безпосередньо державні інститути регулювання.

Важливим аспектом, представленим на схемі, є обумовленість фінансового регулюван-

ня існуючим інноваційним потенціалом та рівнем інноваційної безпеки в країні, а з іншої сторони, регулюючий вплив системи фінансового регулювання інноваційної діяльності формування потенціалу та гарантування безпеки. Водночас існує беззаперечний взаємообумовлений зв'язок між побудовою інноваційної моделі соціально-економічного розвитку та існуючим інноваційним потенціалом й рівнем інноваційної безпеки в країні, адже сталість такого розвитку є неможливою в умовах існування загроз або ж дефіциту відповідних можливостей інноваційного характеру в межах національної економіки.

Відтак, саме ефективне функціонування національної інноваційної системи (керованої системи) як проміжна мета регулювання дає змогу зміцнювати конкурентоспроможність економіки (наступна ціль) та в кінцевому результаті — створює підґрунтя для побудови інноваційної моделі соціально-економічного розвитку (кінцева мета фінансового регулювання).

Тому розглянемо детальніше аспект зміцнення конкурентоспроможності національної економіки та проблему необхідності його врахування у процесі формування дієвої системи фінансового регулювання інноваційної діяльності в Україні.

Підходи до визначення національної конкурентоспроможності, або ж конкурентоспроможності національної економіки зводяться до наступного:

- становище країни на зовнішніх ринках, характеристику якого дають відповідні соціально-економічні та інші показники;
- макроекономічне явище, обумовлене рівнем розвитку та високотехнологічністю виробництва тощо в державі;
- здатність країни конкурувати з іншими державами й витримувати таку конкуренцію упродовж тривалих проміжків часу;
- конкурентоспроможність підприємств та інших суб'єктів у глобальній економіці, без аналізу макрохарактеристик поняття.

Так, за М. Портером конкурентоспроможність — це обумовлений економічними, соціальними та політичними факторами стан країни або окремого товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках [6]. Також конкурентоспроможність — властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку на рівні з аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин, що присутні на ринку [6]. Тобто конкурентоспроможність — це здат-

ність конкурувати завдяки конкурентним перевагам, що обумовлюється місцем країни в системі світового господарства, при чому чинники конкурентоспроможності визначають конкурентні переваги, а відтак, конкурентоспроможність.

У вітчизняній економічній літературі конкурентоспроможність економіки досліджується, зокрема, як складне, багатоаспектне поняття, що не має загально визнаного універсального визначення і розглядається як концентроване вираження економічних, науково-технічних, виробничих, управлінських, маркетингових та інших можливостей, реалізованих у товарах і послугах, що успішно протистоять конкуруючим з ними закордонним товарам і послугам на внутрішньому і на зовнішніх ринках [2]. Однак погоджуємось із думкою науковців, що при цьому важливо врахувати, що зазначений аспект — це лише один, найбільш "видима сторона" поняття. Інша сторона, про яку, як правило, у наукових пошуках йдеться не часто, — це переваги суспільно-економічного устрою країни, політико-правової організації й системи регулювання, здатність держави забезпечити сталий розвиток національної економіки та гарантувати високий рівень життя громадянам, який не поступається світовим соціальним та іншим стандартам.

Національна конкурентоспроможність, на думку Ю. Полунеева, — це здатність країни досягати і підтримувати високі темпи економічного зростання, що виражаються в постійному прирості рівня ВВП на душу населення [5]. Синюченко М.І. стверджує, що "конкурентоспроможність — це спроможність країни створювати правові, інфраструктурні, наукові, фінансові і у цілому весь спектр інституційних умов, які дають змогу економіці розвиватися динамічно, використовуючи інноваційні технології на всіх рівнях і на цьому фундаменті створювати умови для збільшення добробуту громадян країни та підвищенні соціально-економічної результативності, яка виявляється у високому суспільному ефекті. Тобто конкурентоспроможність країни — це її здатність забезпечити стале економічне зростання та високу соціальну спрямованість національної економіки" [7].

Також національна конкурентоспроможність — це можливість країни в умовах вільних і прозорих ринкових відносин виробляти товари і послуги, що відповідають вимогам міжнародних ринків, і одночасно підтримувати й підвищувати протягом тривалого часу реальні

доходи свого населення [1, с. 54]. За А.Я. Жалілом конкурентоспроможність національної економіки — це обумовлене економічними, соціальними і політичними чинниками стійке становище країни на внутрішньому і зовнішньому ринках, здатність країни виробляти товари і послуги, що відповідають економіці України в умовах глобалізації [3, с. 13]. Аналогічно національна конкурентоспроможність розглядається як здатність держави виробляти, розподіляти товари і послуги в міжнародній економіці в конкурентній боротьбі з товарами і послугами, виробленими іншими країнами, водночас підвищуючи рівень добробуту громадян [8].

Розглянемо чинники конкурентоспроможності національної економіки.

Так, М. Портер визначав такі чинники, що впливають на конкурентні переваги країн:

- факторні умови необхідні для успішної конкуренції в даній галузі, зокрема, кваліфікована робоча сила, інфраструктура;

- попит на внутрішньому ринку на продукцію, послуги, що пропонуються цією галуззю;

- наявність у країні пов'язаних та підтримуючих галузей, конкурентоспроможних на міжнародному ринку;

- умови в країні для створення і діяльності фірм, а також сам характер конкуренції на внутрішньому ринку [6].

Вітчизняні фахівці розглядають макроекономічні чинники конкурентоспроможності в межах таких груп [4, с. 529]:

- природні ресурси, виробничий, технологічний і людський потенціал, при цьому важливим є обсяги цих ресурсів і їх якість;

- динаміка реального валютного курсу національної грошової одиниці, підвищення якого негативно позначається на цінній конкурентоспроможності певних галузей виробництва;

- зовнішньоторговельні обмеження, зокрема митні та квотні бар'єри, бо імпорتنі мита, є факторами впливу на внутрішні ціни іноземних товарів, їх введення також доцільно в галузях, де можливе імпортозаміщення;

- фінансування наукових досліджень відбувається із державних, недержавних та зовнішніх джерел, а обсяги фінансування залежать від доступності ресурсів, ефективності управління ресурсами, а також від стимулів для інноваційного розвитку.

Також у сучасних наукових працях цілком логічно, наголошується, що актуальності набу-

вають інституціональні чинники конкурентоспроможності:

- адміністративне середовище ведення бізнесу;

- дієвість прав власності на винаходи, відкриття та інші продукти інтелектуальної діяльності;

- ефективна конкуренція при створенні з боку держави селективних стимулів для інноваційного підприємництва;

- відсутність обмежень на трансфер технологій та інтелектуального капіталу;

- ефективність у розпорядженні громадськими ресурсами в громадському секторі економіки [4, с. 529—530].

Однак сформульовані чинники конкурентоспроможності національних економік, як і підходи до її тлумачення, в умовах сьогодення, на наш погляд, достатньо динамічно змінюються. Перехід до шостого технологічного укладу обумовлює невластиву раніше еволюцію у чинниках, з-поміж яких ключову роль відіграють інноваційні. Успіхи держави у міжнародній конкурентній боротьбі визначаються не лише ресурсними можливостями, а визначальною мірою станом освіти, науки й техніки та інтеграції на цій основі факторів виробництва, інформації та інтелекту як ресурсів. Тому саме інтелектуальний прогрес та побудова інноваційної моделі соціально-економічного розвитку є основою гарантування успіхів у сучасному глобалізованому світі, а сталість такого розвитку створює підґрунтя для добробуту нації у довгостроковій перспективі.

Водночас, на наш погляд, методологічні недоліки мають спроби тлумачення національної конкурентоспроможності, визначення її чинників тощо у спосіб ототожнення з конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання. Потрібно зазначити, що власне національна конкурентоспроможність є всеохоплюючим та базовим поняттям з точки зору вироблення стратегії розвитку країни. Національна конкурентоспроможність визначається наявністю в країні економічного та, що головне наукового й технічного потенціалу, конкурентоспроможних галузей тощо. Це обумовлює необхідність теоретико-методологічного осмислення розглядуваного поняття на основі концептуального його розуміння з точки зору реалізації на основі формування сприятливих соціально-економічних, організаційно-правових умов у країні, в тому числі в частині фінансового регулювання інноваційних процесів як "стрижневих" для зміцнення конкурентоспроможності

в межах національної економічної системи, зокрема в Україні.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Таким чином, саме ефективне функціонування національної інноваційної системи, як результат, у тому числі фінансового регулювання інноваційних процесів, може дати змогу зміцнити конкурентоспроможність економіки та забезпечити реалізацію конкурентних переваг країни й посилити її позиції у глобальній економіці у "змаганнях" за світові фінансові потоки й ринки збуту товарів.

Водночас важливим аспектом є те, що зміцнення конкурентоспроможної економіки України передбачає формування в цілому конкурентоспроможного суспільства, що має незаперечні перевагами в різних сферах. У зв'язку із цим зростає необхідність врахування впливу так званих неформалізованих інститутів регулювання, у тому числі у процесі фінансово-регулюючого впливу на національну інноваційну систему й конкурентоспроможність у підсумку, що й формує перспективи подальших розвідок.

Отже, окреслені теоретико-організаційні засади фінансового регулювання інноваційної діяльності дають змогу сформуванню цілісного розуміння економічного змісту регулювання та особливостей застосування його інструментарію у сфері інноваційної діяльності у контексті зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. Усе це в комплексі може бути підґрунтям для наукових пошуків щодо обґрунтування практичних рекомендацій із стимулювання інноваційної активності з урахуванням сучасних тенденцій економічного розвитку в Україні та світі.

Література:

1. Гражевская Н. Обеспечение конкурентоспособности национальной экономики в глобальном постиндустриальном измерении / Н. Гражевская // Экономика Украины. — 2008. — № 9. — С. 54—63.

2. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 384 с

3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / За ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІС, 2005.

4. Малкина М.Ю. Особенности измерения и способы повышения конкурентоспособности российской экономики / М.Ю. Малкина //

Вестн. Нижегород. ун-та им. Н.И. Лобачевского. Эконом. науки. — 2014. — № 3. — С. 529—537.

5. Полунеев Ю. Конкурентоспособность страны как национальная идея [Электронный ресурс] / Ю. Полунеев. — Режим доступа: // <http://www.zn.ua/2000/2020/49518>.

6. Портер М. Конкуренция / М. Портер. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2001. — 495 с.

7. Синюченко М.І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання / М.І. Синюченко // Бізнес інформ. — 2014. — № 7. — С. 14—18.

8. Scott B. US Competitiveness and the World Economy [Электронный ресурс] / B. Scott, G. Lodge. — Режим доступа: <http://www.amazon.com/Competitiveness-World-Economy-Bruce-Scott/dp/0071032665>

References:

1. Grazhevskaja, N. (2008), "Ensuring the competitiveness of the national economy on a global post-industrial dimension", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9, pp. 54—63.

2. Dolzhans'kyj, I.Z. and Zahorna, T.O. (2006), *Konkurentospromozhnist' pidpryemstva* [Competitiveness], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

3. Zhalila, Ya. A. (2005), *Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [Competitiveness of Ukraine's economy in the context of globalization], NIS, Kyiv, Ukraine.

4. Malkina, M. Ju. (2014), "Measurement features and ways to improve the competitiveness of the Russian economy", *Vestn. Nizhegorod. un-ta im. N. I. Lobachevskogo. Jekonom. nauki*, vol. 3, pp. 529—537.

5. Poluneev, Ju. (2010), "The competitiveness of the country as a national idea", [Online], available at <http://www.zn.ua/2000/2020/49518> (Accessed 15 September 2016).

6. Porter, M. (2001), *Konkurencija* [Competition], Izdatel'skij dom "Vil'jams", Moscow, Russia.

7. Syniuchenko, M. I. (2014), "The competitiveness of the national economy: study the effectiveness of growth factors", *Biznes inform*, vol. 7, pp. 14—18.

8. Scott, B. and Lodge, G. (1985), *US Competitiveness and the World Economy*, [Online], available at <http://www.amazon.com/Competitiveness-World-Economy-Bruce-Scott/dp/0071032665> (Accessed 17 September 2016).

Стаття надійшла до редакції 15.10.2016 р.